

Державна наукова установа “Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України”

Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
Національної академії наук України

Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”

ISSN 2616-6798

ІНФОРМАЦІЯ І ПРАВО

НАУКОВИЙ ФАХОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 4(47)/2023

Зареєстрований Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ № 20117-9917ПР від 05.07.13 р.)

Згідно з Наказом МОН України від 02.07.20 р. № 886 (додаток 4) журнал включено до Переліку наукових фахових видань України, категорія “Б”, галузь науки - юридичні, спеціальність - 081. У журналі можуть публікуватися матеріали стосовно дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів кандидата наук, доктора філософії – Ph.D. і доктора наук у галузі юридичних наук. Друковане періодичне видання ІНФОРМАЦІЯ І ПРАВО внесене в міжнародну базу даних періодичних видань, згідно відповідного номеру ISSN, розміщується на інформаційній платформі “Наукова періодика України”, через яку здійснюється інтеграція з регіональним Реєстром DOI, Системою CrossRef, Міжнародним реєстром ORCID.

м. Київ

State Scientific Institution “Institute of Informatics, Security and Law of
National Academy of Law Sciences of Ukraine”

Vernadsky National Library of Ukraine of
National Academy of Sciences of Ukraine

Open International University of Human Development “Ukraine”

ISSN 2616-6798

INFORMATION AND LAW

SCIENTIFIC PROFESSIONAL JOURNAL

№ 4(47)/2023

Registered by Ministry of Justice of Ukraine
(Certificate of state registration of printed communication media:
KV Series № 20117-9917PR dated 05.07.13)

Pursuant to Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 02.07.20 № 886
(Annex 4), the journal is included in the List of scientific professional publications of Ukraine,
category “B”, branch of science - legal, specialty - 081.

The journal can publish materials related to thesis works aimed on the receipt of scientific degrees of
candidate of sciences, Doctor of Philosophy – Ph.D. and Doctor of Sciences
in the area of Juridical Science.

The printed journal INFORMATION AND LAW is included in the international database of
journal, in accordance with relevant ISSN number, is placed on the information platform “Scientific
Periodicals of Ukraine”, through which integration with the regional DOI Register, CrossRef System,
ORCID International Register is carried out.

УДК 002:340+316.4+338.46

Наукова рада журналу

- Пилипчук Володимир Григорович**, доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України – *голова наукової ради.*
- Бебик Валерій Михайлович**, доктор політичних наук, професор – *зас. голови наукової ради.*
- Дубровіна Любов Андріївна**, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент
НАН України – *зас. голови наукової ради.*
- Копан Олексій Володимирович**, доктор юридичних наук, професор.
- Куйбіда Василь Степанович**, доктор наук з державного управління, професор.
- Марущак Анатолій Іванович**, доктор юридичних наук, професор.
- Нор Василь Тимофійович**, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України.
- Оніщенко Олексій Семенович**, доктор філософських наук, професор, академік НАН України.
- Петришин Олександр Віталійович**, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України.
- Покутний Сергій Іванович**, доктор фізико-математичних наук, професор.
- Савінова Наталія Андріївна**, доктор юридичних наук, с.н.с.
- Скулиш Євген Деонізієвич**, доктор юридичних наук, професор.
- Таланчук Петро Михайлович**, доктор технічних наук, професор.
- Тихий Володимир Павлович**, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України.
- Фурашев Володимир Миколайович**, кандидат технічних наук, доцент, с.н.с.
- Шемшученко Юрій Сергійович**, доктор юридичних наук, професор, академік НАН України.

Редакційна колегія

- Буханевич Олександр Миколайович**, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
– *голова редакційної колегії.*
- Брижко Валерій Михайлович**, доктор філософії з юридичних наук, с.н.с.
– *зас. голови редакційної колегії.*
- Довгань Олександр Дмитрович**, доктор юридичних наук, професор
– *зас. голови редакційної колегії.*
- Арістова Ірина Василівна**, доктор юридичних наук, професор.
- Баранов Олександр Андрійович**, доктор юридичних наук, професор,
- Беднарук Вальдемар**, доктор габілітований (Люблінський католицький університет, Польща).
- Бсляков Костянтин Іванович**, доктор юридичних наук, професор.
- Вронська Тамара Василівна**, доктор історичних наук, с.н.с.
- Дзьобань Олександр Петрович**, доктор філософських наук, професор.
- Доронін Іван Михайлович**, доктор юридичних наук, доцент.
- Золотар Ольга Олексіївна**, доктор юридичних наук, с.н.с.
- Корж Ігор Федорович**, доктор юридичних наук, с.н.с.
- Ланде Дмитро Володимирович**, доктор технічних наук, професор.
- Настюк Василь Якович**, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України.
- Ткачук Тарас Юрійович**, доктор юридичних наук, доцент.
- Чистоклетов Леонтій Григорович**, доктор юридичних наук, професор.
- Шевчук Олександр Михайлович**, доктор юридичних наук, доцент.
- Шеффлер Томаш**, доктор філософії з юридичних наук (Вроцлавський університет, Польща).

* * * * *

UDC 002:340+316.4+338.46

The scientific council of the journal

- Pylypchuk Volodymyr**, Doctor of Juridical Science, Professor,
Academician NALS of Ukraine – *Chairman of Editorial Board*.
- Bebyk Valerii**, Doctor of Political Sciences, Professor – *Vice-chairman of Editorial Board*.
- Dubrovina Lyubov**, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member National
Academy of Sciences of Ukraine – *Vice-chairman of Editorial Board*.
- Furashev Volodymyr**, Candidate of Engineering Sciences, Associate Professor,
Senior researcher fellow.
- Kopan Oleksii**, Doctor of Juridical Science, Professor.
- Kuibida Vasyi**, Doctor of Administration Science, Professor.
- Marushchak Anatolii**, Doctor of Juridical Science, Professor
- Nor Vasyi**, Doctor of Juridical Science, Professor, Academician NALS of Ukraine.
- Onishchenko Oleksii**, Doctor of Philosophical Science, Professor, Academician NAN of Ukraine.
- Petryshin Oleksandr**, Doctor of Juridical Science, Professor, Academician NALS of Ukraine.
- Pokutnyi Serhii**, Doctor of Physics and Mathematics Sciences, Professor.
- Savinova Nataliia**, Doctor of Juridical Science, Senior researcher fellow.
- Shemshuchenko Yurii**, Doctor of Juridical Science, Professor, Academician NAN of Ukraine.
- Skulysh Ievhen**, Doctor of Juridical Science, Professor.
- Talanchuk Petro**, Doctor of Engineering Sciences, Professor.
- Tykhyy Volodymyr**, Doctor of Juridical Science, Professor, Academician NALS of Ukraine.

Editorial board

- Bukhanevych Oleksandr**, Doctor of Juridical Science, Professor, Corresponding Member National
Academy of Sciences of Ukraine – *Editor in Chief*.
- Bryzhko Valerii**, Doctor of Philosophy of Juridical Science, Senior researcher fellow
– *Vice-Editor*.
- Dovgan Oleksandr**, Doctor of Juridical Science, Professor – *Vice-Editor*.
- Aristova Iryna**, Doctor of Juridical Science, Professor.
- Baranov Oleksandr**, Doctor of Juridical Science, Professor.
- Bednaruk Waldemar**, Doctor habilitowany (Catholic University of Lublin, Poland).
- Bieliakov Konstantyn**, Doctor of Juridical Science, Professor.
- Chistokletov Leontiy**, Doctor of Juridical Science, Professor.
- Dz'oban Oleksandr**, Doctor of Philosophical Science, Professor.
- Doronin Ivan**, Doctor of Juridical Science, Associate Professor.
- Zolotar Olga**, Doctor of Juridical Science, Senior researcher fellow.
- Korzh Ihor**, Doctor of Juridical Science, Senior researcher fellow.
- Lande Dmytro**, Doctor of Engineering Sciences, Professor.
- Nastiuk Vasyi**, Doctor of Juridical Science, Professor, Corresponding Member NALS of Ukraine.
- Tkachuk Taras**, Doctor of Juridical Science, Associate Professor.
- Shevchuk Oleksandr**, Doctor of Juridical Science, Associate Professor.
- Schaffler Tomasz**, Doctor of Philosophy of Juridical Science (University of Wroclaw, Poland).
- Vronska Tamara**, Doctor of Historical Science, Senior researcher fellow.

* * * * *

З М І С Т

Інформаційне право

ПИЛИПЧУК В.Г. Теоретичні та історико-правові засади трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань.....	9
БЕБИК В.М. Теоретико-методологічні засади інформаційно-комунікаційних, психологічних та гібридних війн.....	18
КОРЖ І.Ф. Права людини та корупція, як прояв їх порушення.....	27
БАРАНОВ О.А. Особливості визначення правового статусу робота із штучним інтелектом.....	40
МАРУЩАК А.І. Вплив міжнародних процесів регулювання штучного інтелекту на інформаційне право України.....	55
БІЛАН І.А. Кібертероризм: інформаційно-правовий аспект.....	64
КРАСНОСТУП Г.М. Правове регулювання професійної діяльності журналістів та інших медіа-учасників в Україні.....	72
ГОРУН О.Ю. Правова охорона комп'ютерних програм як об'єкта інтелектуальної власності.....	84
МАНЬГОРА Т.В., МОГИЛЕВИЧ А. Торговельна марка, як об'єкт права інтелектуальної власності.....	93
АНДРУЩЕНКО О.П. Вплив цифровізації на ціннісні пріоритети розвитку прав людини.....	106

Цифрова трансформація

ЛАНДЕ Д.В. Формування семантичної мапи понять в галузі парламентського контролю.....	116
НІЗОВЦЕВ Ю.Ю., ПАРФИЛО О.А. Використання можливостей WI-FI маршрутизаторів для встановлення мобільного терміналу та його мережевої активності під час розслідування кіберзлочинів.....	124
ДУБНЯК М.В. Право на результати обробки даних у формі прогнозних висновків отриманих штучним інтелектом.....	136
МАНЬГОРА В.В., МИХАЛЬЧУК Ю.О. Використання цифрових технологій у праві: перспективи та виклики.....	147

Інформаційна і національна безпека

КОВАЛЬОВ К.Є. Інформаційна безпека: міжнародно-правовий аспект.....	159
--	------------

АЛЕКСЕЄВА О.А. Правове забезпечення кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури.....	168
ЛЕОНОВ Б.Д. Кримінально-правова протидія фінансуванню тероризму в контексті ратифікації Додаткового протоколу до Конвенції РЄ про запобігання тероризму.....	177
КОВАЛЬЧУК А.Ю., ГАВЛОВСЬКИЙ В.Д. Кіберзлочини як загроза державній безпеці: кримінологічні та організаційні особливості обліку.....	187
МАЛАХОВ Г.Б. Шляхи удосконалення державно-приватного партнерства у сфері кібербезпеки України.....	197
ГУРЖІЙ С.В. Особливості використання штучного інтелекту у питаннях забезпечення кібербезпеки.....	207
АНДРОЩУК Г.О. Рівень довіри до штучного інтелекту: аналіз результатів глобальних досліджень та стан в Україні.....	217

Інформація за іншими предметними напрямками досліджень за спеціалізаціями в галузі знань 08 – “Право”

ОМЕЛЬЧЕНКО І.К., ЯЩЕНКО В.А. Євразійство як претензійність на ідеологічну парадигму росії.....	232
---	------------

До відома читачів

Перелік статей, опублікованих у журналі ІНФОРМАЦІЯ І ПРАВО у 2023 р...	241
---	------------

До відома авторів.....	245
-------------------------------	------------

Наукове редагування, створення оригінал-макета та дизайн – Брижко В.М.
Граматичне коректування – Майстренко І.А. (укр., англ.).
Формат 70 x 108/16. Спосіб друку – різнографія. Ум. друк. арк. 21.6. Тираж 100 прим.
Виготовлено з оригінал-макета в друкарні ПП “Фенікс”.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, буд. 25. Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 1044 від 17.09.2002 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДНУ ІБП НАПрН України, протокол № 12 від 28.11.23 р.

УДК 342.56::004

МАНЬГОРА В.В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри права Вінницького національного аграрного університету.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3812-3797>.

МИХАЛЬЧУК Ю.О., студентка Вінницького національного аграрного університету.

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАВІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4\(47\).291618](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4(47).291618)

***Анотація.** Розглянуто вплив цифрових технологій на правову систему України та їхню роль у поліпшенні доступу до правосуддя та ефективності судової системи. Визначено, яку роль відіграють цифрові технології у сучасній правовій системі, а також їхній вплив на якість послуг правосуддя, забезпечення конфіденційності та кібербезпеки, а також доступність правосуддя для всіх громадян. Аргументовано важливість впровадження цифрових інструментів у правозастосуванні та надано огляд основних аспектів цієї проблеми. Цифрові технології нині впливають на всі аспекти сучасного життя, включаючи сферу права. Розглянуто використання цифрових технологій у правовій сфері та досліджено їх перспективи та виклики, питання конфіденційності даних, кібербезпеки та етичних аспектів використання цифрових технологій у правовій сфері. Висвітлено, як цифрові інструменти впливають на процеси розгляду судових справ, автоматизацію документообігу, підвищення доступності правових послуг для фізичних осіб та юридичних осіб. Акцентовано увагу на потенціалі та необхідності адаптації правової системи до викликів цифрової епохи і наголошено на важливості збалансованого підходу до використання цифрових технологій в інтересах справедливості та правопорядку.*

***Ключові слова:** цифрові технології, право, автоматизація, доступність правових послуг, кібербезпека, справедливість, правопорядок, документація.*

***Summary.** The impact of digital technologies on the legal system and their role in improving access to justice and the effectiveness of the judicial system are considered. It is determined what role digital technologies play in the modern legal system, as well as their impact on the quality of justice services, privacy and cyber security, as well as access to justice for all citizens. The importance of implementing digital tools in law enforcement is argued and an overview of the main aspects of this topic is provided. Digital technologies now affect all aspects of modern life, including the field of law. The use of digital technologies in the legal sphere is considered and their prospects and challenges, issues of data privacy, cyber security and ethical aspects of the use of digital technologies in the legal sphere are explored. It is highlighted how digital tools affect the processes of consideration of court cases, automation of document flow, increasing the availability of legal services for individuals and legal entities. Attention is focused on the potential and necessity of adapting the legal system to the challenges of the digital era, and the importance of a balanced approach to the use of digital technologies in the interests of justice and law and order is emphasized.*

***Keywords:** digital technologies, law, automation, availability of legal services, cyber security, justice, law and order, documentation.*

Постановка проблеми. Використання цифрових технологій у сфері права є актуальною темою як в Україні, так і в усьому світі. Ці технології змінюють парадигму юридичного обслуговування, але водночас постають численні перспективи та виклики. Проблеми, пов'язані з використанням цифрових технологій у праві в Україні та світі, включають: з одного боку, цифрові технології роблять юридичні послуги більш доступними для громадян і підприємств через онлайн-консультації та автоматизовані

процедури. Проте це може залишити без роботи юридичних фахівців та зменшити їхні доходи. Перехід до цифрового середовища призводить до загроз кібербезпеці та можливого витоку конфіденційної інформації. Це особливо важливо у сфері права, де документи та дані клієнтів мають особливий характер. Правова система повинна адаптуватися до новітніх технологій, щоб відповідати сучасним вимогам та забезпечувати ефективність судових процесів. Використання цифрових технологій у праві може створити ризик виникнення нерівності в доступі до правосуддя та може порушувати принцип справедливості.

Вирішення цих проблем вимагає ретельного аналізу, розробки ефективних регулюючих механізмів, забезпечення кібербезпеки та створення етичних стандартів для використання цифрових технологій у праві в Україні та на міжнародному рівні.

Сучасний світ переживає період надзвичайних трансформацій, де цифрові технології стають необхідною частиною всіх сфер життя. З появою Інтернету, штучного інтелекту, блокчейн-технологій та інших інновацій, вплив цифрового віку відчутно впливає і на сферу права.

На фоні стрімкого розвитку технологій та зростаючої залежності суспільства від інформаційних систем, правові системи всіх країн стикаються з рядом нових викликів та можливостей. З одного боку, цифрові технології можуть покращити ефективність судових процедур, забезпечити швидкий та зручний доступ до правосуддя. З іншого боку, вони створюють загрози щодо приватності та безпеки особистих даних, а також підвищують ризик кіберзлочинності.

Результати аналізу наукових публікацій. Зазначена галузь досліджень стає дедалі більш актуальною, оскільки технологічний прогрес впливає на правову систему та її функціонування. Дослідники вивчають, як цифрові технології впливають на розвиток юридичної науки і практики, методи і засоби захисту правових інформаційних систем і даних. Дослідники, такі як О. Андрєєва, П. Біда, О. Вінник, Н. Левицька, О. Петрова, Т. Попович, О. Шаповалова, та інші приділяли увагу різним аспектам функціонування права і цифровізації. Д. Приймаченко, М. Віхляєва досліджували отримання інформації про діяльність суду та доступ до судових рішень як гарантія ефективності громадського контролю за діяльністю суддів.

Хоча деякі вчені, розглядали цю тематику у межах своїх наукових інтересів, вона все ще потребує більш комплексного дослідження. Зокрема, у зв'язку зі зростаючим суспільним попитом на ефективний контроль за забезпеченням якісного та справедливого правосуддя.

Метою статті є визначення впливу цифрових технологій на правову систему, переваг та ризиків їхнього використання у судовому процесі та з'ясувати, як ці технології можуть сприяти поліпшенню доступності та ефективності правосуддя, зокрема у аспектах захисту даних та кібербезпеки.

Виклад основного матеріалу. Перше, що хочеться розглянути говорячи про тему цифрових технологій у праві – це електронне ведення документації в судах, тобто заміна паперової документації електронними системами, переваги електронного ведення документації та приклади реалізації.

Міністерство цифрової трансформації України було створено в 2019 році. Основна мета Міністерства цифрової трансформації полягала в сприянні розвитку цифрових послуг в Україні, а також у впровадженні цифрових технологій в різні сфери життя країни.

Застосунок також можна використати для того, щоб повідомити про Після запровадження цифровізації в Україні, головним державним мобільним застосунком є "Дія". У воєнний час запровадили еДокумент, який зараз є посвідченням особи. Його

можна показувати на блоктах, а також в інших випадках. Він приймається як альтернатива паспорту та містить офіційні дані. Його також можна сканувати. Через програму також реалізували виплати для тих, хто залишився без роботи через війну. Такі люди також можуть перевірити можливість отримання 6500 гривень через “Дію”. Фізичні особи-підприємці також можуть оплатити податки чи зареєструватись.

Застосунок також можна використати для того, щоб повідомити про пошкоджене майно. Якщо будинок чи квартира постраждали під час війни – це можна зафіксувати у “Послугах” та в подальшому отримати компенсацію. Ще через “Дію” можна зробити фінансовий внесок у фонд “Повернись живим”, на допомогу Збройним Силам України. А також тут можна повідомити ЗСУ про ворожу техніку чи скупчення окупантів через систему “eВорог”. Ці дані можуть бути дуже корисні.

Щоб бути в курсі подій, у застосунку можна увімкнути прямий ефір українського інформаційного марафону чи радіо. Особливо це корисна функція для тих регіонів, де є перебої зі звичайним телебаченням чи радіомовленням.

В одному з оновлень, в “Дію” додали повноцінну мобільну гру, в яку можна швидко зайти просто через основну програму, в розділі “Послуги”.

У користувачів є можливість уявити себе в ролі оператора безпілотника “Байрактар”, утримуючи блокпост та знищуючи російську техніку. Кілька людей вже встановили доволі солідні рекорди. Кожен може спробувати покращити ці показники. Додаток “Дія” є досить важливим під час військового стану, адже він полегшує отримання різних документів [1].

Щодо діяльності Мінцифри, воно працює над створенням “держави у смартфоні”, що поєднує в собі мобільний застосунок та портал державних послуг. Одним з важливих завдань міністерства є розвиток цифрової грамотності громадян, саме тому 21 січня 2020 року в Мінцифрі запустили курси з цифрової освіти.

Цілі міністерства до 2024 року:

- перевести 100 % усіх публічних послуг для громадян та бізнесу онлайн;
- забезпечити 95 % транспортної інфраструктури, населених пунктів та їхні соціальні об’єкти доступом до високошвидкісного Інтернету;
- навчити 6 млн. українців цифрових навичок;
- підвищити частку ІТ у ВВП країни до 10 %.

Відкриті дані мають потужний антикорупційний ефект, сприяють прозорості влади, позитивно впливають на розвиток економіки. 2017 року відкриті дані принесли в економіку України понад \$700 млн., або 0,67 % ВВП. І при збереженні нинішніх темпів, за прогнозами, до 2025 року ця цифра зросте вдвічі – до понад \$1,4 млрд., або 0,92 % ВВП.

Міністерство цифрової трансформації України спільно з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та міжнародними партнерами проводить роботу по забезпеченню інтероперабельності – принципу, коли різні інформаційні ресурси можуть взаємодіяти між собою на базі уніфікованих інтерфейсів та протоколів. Зокрема, впроваджується “Трембіта” – система взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, а також формується Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів. В цьому напрямку Україна використовує досвід Естонії – країни, яка має найбільш досконалу в світі систему електронного урядування [2].

Щодо судової системи в сучасних судах, електронне ведення документації стає стандартом. Суди все частіше відмовляються від паперових документів і переходять до електронних систем, де всі судові документи, включаючи позови, подання сторін,

рішення суду та апеляційні скарги, зберігаються в електронному форматі. Наприклад, у Сполучених Штатах, Портал судової інформації PACER (Public Access to Court Electronic Records) дозволяє адвокатам, сторонам у справі та громадськості отримувати доступ до судової інформації та документів в електронному вигляді [3].

Щодо переваг електронного ведення документації:

- ефективність: електронне ведення документації зазвичай пришвидшує судовий процес, оскільки документи можуть бути швидко оброблені та передані між сторонами, адвокатами та судами без необхідності фізичного переміщення паперових копій;

- зручність: сторони та адвокати можуть отримати доступ до судової документації з будь-якого місця, яке має Інтернет-з'єднання. Це полегшує участь у судових процедурах і зменшує необхідність фізичної присутності;

- зберігання: електронні системи забезпечують зберігання документів в безпечному та організованому вигляді, запобігаючи втратам або пошкодженню паперових документів.

Наведемо приклади реалізації.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) – Суд використовує систему ECHR CASE LAW, яка дозволяє зручно та ефективно шукати та отримувати доступ до рішень та матеріалів судових справ. ЄСПЛ приймає скарги електронним шляхом через систему e-Curia. Це дозволяє сторонам подавати скарги та документи безпосередньо в електронному вигляді.

Суд Співдружності ЄС використовує систему ECJ e-Curia для електронного подання скарг та інших документів, забезпечуючи ефективну обробку справ [4].

Ці приклади ілюструють успішне впровадження електронних систем у судову практику, які полегшують роботу судів та забезпечують легкий доступ до судової документації для всіх зацікавлених сторін.

Друге, що розглянемо це віддалені судові засідання, а точніше переваги віддалених судових засідань, виклики та обмеження, приклади успішної реалізації віддалених судових засідань, детально ознайомимось з використанням відеоконференцій та інших засобів зв'язку для їх проведення.

Перевагами віддалених судових засідань є:

- зручність для учасників: віддалені засідання дозволяють сторонам, адвокатам, свідкам та суддям брати участь у судових процедурах, не виходячи з дому або офісу;

- економія часу та коштів: віддалені засідання можуть зменшити витрати на подорожі та витрати на оренду судових приміщень;

- доступність для важкодоступних віддалених регіонів: віддалені засідання роблять судову систему більш доступною для громадян.

Проблемами проведення віддалених судових засідань є:

- технічні проблеми: нестабільне Інтернет-з'єднання або недостатня технічна підтримка можуть створювати труднощі під час проведення віддалених засідань;

- конфіденційність та безпека: забезпечення конфіденційності та безпеки відеоконференцій може бути складною задачею, особливо в справах, де важливо зберігати конфіденційність інформації;

- необхідність регулювання: віддалені засідання вимагають розробки відповідних правил і нормативів для забезпечення справедливості та чесності процесу.

Приклади успішної реалізації віддалених судових засідань.

У Сінгапурі віддалені судові засідання стали загальноприйнятим практичним рішенням під час пандемії COVID-19. Суди використовували відеоконференції для проведення судових засідань та слухань, забезпечуючи безпеку і доступність.

В судах Каліфорнії США була запроваджена ініціатива для зменшення переповненості судових будівель та зменшення витрат. Вона передбачала проведення віддалених судових засідань для деяких типів справ, що дозволило ефективніше використовувати ресурси.

Європейський Суд з питань прав людини відкрив можливість проводити судові слухання в онлайн-режимі, забезпечуючи дотримання термінів та безпеки [5].

Ці приклади ілюструють успішну реалізацію віддалених судових засідань, яка дозволяє підтримувати судову діяльність у важкі часи та забезпечує доступність та ефективність правосуддя для громадян та учасників судових процесів.

Під час віддалених судових засідань, забезпечення конфіденційності та захист особистих даних стають критичними питаннями. Важливо забезпечити учасників судового процесу, щоб вони могли бути впевнені в тому, що їхні дані та інформація залишаються приватними та захищеними. Нижче розглянемо ці питання більш детально та наведемо приклади.

1. Конфіденційність і шифрування засобів зв'язку. Проблемою є те, що під час віддалених судових засідань, інформація, що передається через відеоконференції або інші засоби зв'язку, може стати предметом атак та перехоплення, що загрожує конфіденційності судового процесу та особистих даних учасників.

Рішенням може стати використання сучасних технологій шифрування, які забезпечують захист передачі даних від несанкціонованого доступу. Засоби зв'язку повинні бути налаштовані таким чином, щоб забезпечити ефективне шифрування під час віддалених судових засідань.

До прикладу, в інтересах захисту конфіденційності одна з популярних платформ для відеоконференцій Zoom удосконалила свої заходи безпеки, включаючи шифрування засобів зв'язку з початку до кінця для забезпечення конфіденційності розмов [6].

2. Аутентифікація та доступ до засідань. Проблемою є забезпечення правильної ідентифікації учасників судових засідань та обмеження доступу лише для авторизованих осіб є критично важливим для конфіденційності та безпеки.

Вирішити цю проблему можна легко, віддалені судові засідання повинні включати процедури аутентифікації, такі як введення паролів або використання біометричних методів ідентифікації, щоб підтвердити особу учасника. Крім того, контролювати доступ до засідань і обмежувати присутність лише до осіб, які мають легітимний інтерес у справі.

Як приклад суди можуть використовувати спеціальні платформи для віддалених судових засідань, які надають інструменти для аутентифікації учасників і керування доступом до конференцій, такі як Cisco Webex або Microsoft Teams.

3. Зберігання інформації та персональних даних. Оскільки судові засідання можуть бути записані або збережені для подальшого використання, важливо гарантувати безпеку та конфіденційність збережених даних та записів, але це є проблемою.

Інформація та записи судових засідань повинні зберігатися в захищеному та шифрованому середовищі. Важливо регулярно оновлювати системи зберігання даних та використовувати заходи безпеки для запобігання несанкціонованому доступу.

Суди можуть співпрацювати з провайдерами хмарних послуг, такими як Amazon Web Services або Microsoft Azure для зберігання даних та записів судових засідань у захищеному хмарному середовищі.

Ці приклади ілюструють важливість заходів забезпечення конфіденційності та захисту особистих даних під час проведення віддалених судових засідань, а також методи та інструменти, які можна використовувати для забезпечення цієї

конфіденційності та захисту. Важливо, щоб судові органи спільно з інформаційними та технологічними партнерами розробляли та дотримувалися найвищих стандартів безпеки та конфіденційності під час переходу до віддалених форматів судових засідань.

Загальний принцип полягає в тому, щоб вирішувати технічні та організаційні питання забезпечення конфіденційності на кожному етапі проведення віддаленого судового засідання, включаючи комунікацію, аутентифікацію, зберігання та контроль доступу. Такий підхід допомагає зберегти важливі аспекти судової процедури, такі як конфіденційність та справедливість.

Будучи відповідальними за використання цифрових технологій у судовій системі, суди мають ретельно розробляти політики та процедури, які забезпечують високий рівень конфіденційності та захисту особистих даних. Це важливо як для дотримання законів про захист даних, так і для забезпечення довіри громадськості до судової системи.

Захист від кіберзлочинності є надзвичайно важливим аспектом використання цифрових технологій у судовій системі. Кіберзлочинці можуть намагатися перешкодити роботі суду, отримати незаконний доступ до конфіденційної інформації, використовувати атаки для обману систем безпеки. Нижче розглянемо детальніші аспекти захисту від кіберзлочинності в судовій системі та наведемо приклади заходів захисту.

1. Захист мереж та інфраструктури. Судові системи зазвичай використовують складні мережі та інфраструктуру, що робить їх цільовими для кіберзлочинців. Атаки можуть спрямовуватися на відмову в обслуговуванні, витік чутливої інформації та інші загрози.

Рішенням даної проблеми є те, що суди повинні встановити сильні системи захисту, включаючи брандмауери, антивірусне програмне забезпечення та регулярно оновлювати їх. Важливо також проводити аудит безпеки та вразливостей [7].

Прикладом є Суд в Делавері (США), який зазнав DDoS-атаки в 2020 році, яка спричинила тимчасову недоступність судового веб-сайту. Після цього інциденту суд вдосконалив свої заходи захисту мережі [8].

2. Захист особистих (персональних) даних. Судова система містить велику кількість особистих даних, таких як імена, адреси, номери соціального страхування та інші конфіденційні дані. Злочинці можуть намагатися викрасти або незаконно отримати доступ до цих даних.

Суди повинні дотримуватися суворих стандартів захисту даних, включаючи шифрування збереження даних, контроль доступу до систем та процедур видалення даних. Також важливо навчати персонал з питань кібербезпеки проводити аудити для виявлення вразливостей.

Наприклад Великий судовий реєстр в Великобританії був атакований в 2017 році, і під час цієї атаки були скомпрометовані персональні дані близько 160000 осіб. Цей інцидент призвів до посилення заходів захисту даних в судовій системі.

3. Соціальний інжиніринг та освіта користувачів. Кіберзлочинці можуть намагатися обдурити користувачів, отримати доступ до їхніх облікових записів або використовувати фішингові атаки для отримання конфіденційної інформації.

Судова система повинна проводити навчання персоналу та користувачів щодо методів захисту від соціального інжинірингу та фішингу. Важливо надавати інструкції щодо виявлення підозрілих повідомлень та поведінки.

Уряд Онтаріо в Канаді запустив кампанію з навчання персоналу щодо ідентифікації та уникнення фішингових атак, щоб підвищити рівень свідомості та захисту від цього типу загроз і цим вирішив дану проблему [9].

Захист від кіберзлочинності в судовій системі вимагає комплексного підходу, який включає технічні засоби, механізм реалізації, а також навчання персоналу та користувачів. Незалежно від регіону або судової системи, суди повинні постійно моніторити загрози кібербезпеки та адаптувати свої заходи захисту для відповіді на сучасні та нові загрози.

4. Планування відновлення після інциденту. Навіть з усіма заходами захисту, інциденти кібербезпеки можуть відбуватися. Важливо мати план відновлення після інциденту для швидкого відновлення роботи суду після атаки.

Суди повинні розробляти та впроваджувати плани відновлення після інциденту, які включають резервне копіювання даних, відновлення систем та забезпечення безпеки під час відновлення. Це допоможе мінімізувати час простою та втрати даних.

Суд Флориди розробив та впровадив план відновлення після інциденту після того, як був підданий рейдерській атаці в 2020 році. План дозволив швидко відновити роботу суду та запобіг втраті важливих даних.

Загалом, захист від кіберзлочинності у судовій системі вимагає постійного вдосконалення та адаптації до нових загроз. Це питання стає все більш актуальним, оскільки суди використовують цифрові технології для покращення доступності та ефективності. Забезпечення надійного захисту є важливим для збереження довіри до судової системи та забезпечення конфіденційності та справедливості судових процедур.

Застосування цифрових технологій у судовій системі може призвести до значної економічної вигоди, включаючи зниження витрат. Розглянемо як це може бути досягнуто та наведемо приклади застосування цифрових технологій у судовій системі з різних країнах світу.

1. Оптимізація робочих процесів. Традиційні судові процеси можуть бути витратними та забирати багато часу через необхідність багаторазового друку документів, фізичне перебування та інші рутинні завдання.

Використання електронного документообігу та автоматизації процесів може значно зменшити витрати на паперову документацію, логістику та адміністративні операції.

Суд у штаті Огайо, США, впровадив систему електронного документообігу, що дозволило зменшити витрати на друк та обробку паперових документів на мільйони доларів щорічно.

2. Віддалені судові засідання. Участь у судових засіданнях, які вимагають фізичної присутності, може стати витратною для всіх учасників.

Віддалені судові засідання через відеоконференції або інші засоби зв'язку можуть зменшити витрати на подорожі, оренду приміщень та забезпечити зручність для всіх сторін.

Суди у Великобританії використовували віддалені засідання під час пандемії COVID-19 для зниження витрат на оренду судових будівель та подорожі [10].

3. Електронний доступ до документів. Доступ до судових документів може бути ускладнений та витратним через потребу у фізичному візиті до суду.

Впровадження системи електронного доступу до документів, таких як судові записи, рішення суду, дозволяє громадськості та сторонам легко отримувати інформацію в електронному форматі, що робить процес більш доступним та ефективним.

Суд у Сінгапурі надає громадськості доступ до судових рішень та документів через онлайн-портал, що дозволяє значно зменшити витрати на запити на інформацію та фізичні візити до суду [11].

4. Ефективне управління справами. Управління великим обсягом справ та документів може бути витратним та вимагати багато ресурсів.

Використання цифрових систем управління справами дозволяє автоматизувати процеси, відстежувати хід розгляду справ та ефективно розподіляти завдання між працівниками.

Суд у Швейцарії впровадив цифрову систему управління справами, що дозволило покращити ефективність та знизити витрати на адміністративні процеси [12].

Загальною ідеєю є те, що використання цифрових технологій може покращити ефективність та знизити витрати в судовій системі через оптимізацію процесів, забезпечення доступу до інформації та підвищення продуктивності. Це стає особливо актуальним у сучасному цифровому світі.

Використання цифрових технологій у судовій системі може суттєво покращити доступність правосуддя для громадян та зробити судову систему більш доступною та ефективною.

5. Електронний доступ до інформації та документів. Громадяни часто мають обмежений доступ до інформації про судові рішення, документи та розклад судових засідань. Створення онлайн-порталів і систем для громадського доступу до судової інформації дозволяє громадянам отримувати доступ до рішень, справ та іншої інформації в будь-який зручний для них час.

В Україні, проект “е-суд” надає громадянам доступ до судової інформації та документів через онлайн-портал, де можна перевіряти стан справ, дізнаватися розклад засідань та багато іншого.

6. Віддалені судові засідання. Деякі громадяни можуть мати обмежений фізичний доступ до суду через відстань, обмежену мобільність або інші обставини.

Віддалені судові засідання через відеоконференції та інші засоби зв'язку роблять участь у судових процесах більш доступною для всіх сторін.

В Індії, Верховний Суд розробив систему “Віртуальний суд” для проведення судових засідань віддалено під час пандемії, що дозволило сторонам брати участь в судових процесах без фізичної присутності [13].

7. Електронні подачі та комунікація. Фізичне подання судових документів та комунікація з судом може бути не зручним та займати багато часу.

Використання електронних систем подачі документів та комунікації з судом дозволяє сторонам здійснювати ці процедури в онлайн-режимі.

У Норвегії, система “Altinn” дозволяє громадянам та компаніям подавати судові документи та спілкуватися з судом онлайн.

8. Покращення доступності для осіб з обмеженою мобільністю. Особи з обмеженою мобільністю можуть мати складнощі з фізичним доступом до судових будівель. Забезпечення доступності судових будівель та віддалених судових засідань для осіб з обмеженою мобільністю, включаючи можливість віддаленої участі в судових засіданнях через спеціальні інтерфейси та підтримку від асистентів.

У Великобританії, “Суд для всіх” (Court for All) розробив умови для забезпечення доступності судових послуг для осіб з різними видами обмеженої мобільності.

Україна активно працює над цифровізацією системи права та юстиції з метою поліпшення доступу до правосуддя, забезпечення прозорості та швидкості роботи судів та інших правових органів.

Єдиний реєстр досудових розслідувань – це створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних, відповідно до якої здійснюється збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних про кримінальні правопорушення та хід досудового розслідування у кримінальних провадженнях.

Державна реєстрація прав на нерухоме майно – електронна система “Дія” надає послуги з реєстрації права власності на нерухоме майно. Це полегшує процес купівлі-продажу майна та забезпечує прозорість у галузі нерухомості.

Впровадження системи електронного документообігу вимагає створення оптимальних умов для зберігання електронних документів та інформаційних ресурсів на державному рівні. У зв’язку з цим виникла потреба у створенні Центрального державного електронного архіву України, який був створений 12 травня 2007 року, як єдиний пункт зберігання електронних документів Національного архівного фонду України. Центральний державний електронний архів України зберігає електронні записи та інформаційні ресурси Національного архівного фонду, веде їх облік, забезпечує цілісність та створює умови для їх використання [14].

Єдиний портал державних послуг “Дія” в Україні надає доступ до різних громадянських, адміністративних та інших правових послуг для громадян та бізнесу. Найбільш популярні з них:

1. Реєстрація місця проживання – громадяни можуть змінювати своє місце проживання, зареєструвати нове місце проживання чи отримати витяг з реєстру.
2. Отримання державних соціальних послуг – громадяни можуть подавати заяви на отримання допомоги та субсидій, включаючи субсидії на оплату комунальних послуг.
3. Реєстрація транспортних засобів – власники автотранспортних засобів можуть реєструвати та отримувати технічний паспорт для авто.
4. Подача декларацій – громадяни та підприємці можуть подавати податкові декларації та інші документи, пов’язані з оподаткуванням та фінансовою звітністю.
5. Реєстрація бізнесу – підприємці можуть реєструвати свої бізнеси та отримувати необхідні документи для ведення діяльності.
6. Оформлення паспорта громадянина України – громадяни можуть подавати заяви на оформлення паспорта та інших документів.
7. Подача заяв та скарг – громадяни можуть подавати заяви, скарги та звернення до різних органів державної влади.
8. Реєстрація актів цивільного стану – відомості про народження, шлюби та смерть можна реєструвати через портал.
9. Отримання інформації про нерухомість – громадяни можуть отримати витяги з реєстру нерухомості та іншу інформацію про власність.

Це лише частина послуг, які можна отримати через портал “Дія”. Важливо зауважити, що перелік послуг та їх умови можуть змінюватися з часом і користувачам слід перевіряти актуальну інформацію на самому порталі або на веб-сайтах відповідних державних органів.

Протягом травня 2023 р. в умовах повномасштабного воєнного вторгнення на українську територію в країні тривала діяльність щодо цифрової трансформації економіки на основі впровадження інновацій, оптимізації та переведення інструментів державного регулювання бізнесу в електронну форму, а також інтеграції української інноваційної екосистеми в європейську мережу.

У межах підготовки до саміту країн “Великої сімки” Україна взяла участь у засіданні міністрів цифровізації – G7 Digital and Tech Ministers’ Meeting 2023, на якому основну увагу приділено принципам управління новими технологіями. З-поміж пріоритетних

напрямів обговорення – цифровізація суспільства, забезпечення стійкої цифрової інфраструктури, транскордонне передавання даних, використання штучного інтелекту й виклики у сфері кібербезпеки. Окрему сесію засідання присвячено: впливу російської війни проти України на світову економіку; інноваційним рішенням у протидії атакам агресора. У комюніке, підписаному лідерами G7 у Хіросімі 20 травня 2023 р., у частині цифровізації визнано, що цифрові інновації, прискорені новими технологіями та інноваційними моделями управління, здатні розблокувати інклюзивне економічне зростання та сталий розвиток суспільства на засадах прозорості, відкритості, справедливості, неупередженості, конфіденційності та інклюзивності [15].

Про партнерство України в роботі GovTech-інкубатора ЄС (Govtech4all) та реалізацію трьох пілотних проєктів на суму €6 млн. протягом 2023-2025 рр. для створення нових моделей транскордонного надання цифрових державних послуг оголошено під час Digital Transformation Summit у Брюсселі 11 травня 2023 року [16].

Європейська інноваційна рада надасть €20 млн. за програмою Seeds of Bravery для розвитку інновацій в Україні. Грантовий фонд для українських стартапів та інноваційних компаній становитиме €12 млн. Окрім грантового фінансування, передбачено залучити додаткові інвестиції українським стартапам для впровадження інноваційних рішень, що спрямовані на відбудову України та реалізацію проєктів комерціалізації наукових досліджень. Програма Seeds of Bravery дає змогу залучати грантове фінансування компаніям сумою до €60 тис. [17].

У межах відбору учасників до глобальної програми Start Path Ukraine п'ять українських фінтех-стартапів доєдналися до програми Mastercard Start Path Ukraine і продемонстрували інструменти для активізації фінтех-сектору та масштабування позитивного впливу на вітчизняну економіку. Серед цифрових рішень фінтех-стартапів: автоматизація процесу залучення клієнтів (Electronic KYC); автоматизація процесів фінмоніторингу (AML Point); комплексне рішення для запуску споживчого кредитування (Neofin); створення універсальної платформи для автоматизації бізнес-процесів для малого й середнього бізнесу (RemOnline); інноваційне платіжне рішення для підприємців (Zhabka). Програму Start Path Ukraine реалізують з ініціативи Mastercard за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та Національного банку України для розвитку цифрової економіки, фінансової інклюзії та інноваційного клієнтського досвіду [18].

На основі аналітичних матеріалів Офісу ефективного регулювання (BRDO) у травні п. р. триває робота Міжвідомчої робочої групи з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання господарської діяльності (MPG). Розглянуто 12 ініціатив з оптимізації та переведення інструментів державного регулювання бізнесу в електронну форму. Цьому сприятиме ухвалена Кабінетом Міністрів України постанова, яка визначає порядок пошуку та виявлення потенційних вразливостей в електронних системах, що дасть змогу тестувати електронні сервіси, вчасно виявляти ризики та підвищувати стійкість систем [19].

На основі розглянутого матеріалу, можна зробити рекомендації для України:

- Україні потрібно надалі розвивати електронну систему судочинства, включаючи електронні судові сесії, онлайн-засідання та електронний обмін документами;
- у зв'язку з використанням цифрових технологій важливо забезпечити надійну кібербезпеку для захисту конфіденційної інформації та документів, що обробляються в електронній судовій системі;
- використання цифрових технологій може спростити процедури реєстрації, подання документів та інші процеси для громадян і бізнесу;

- створення мобільних додатків для громадян може полегшити доступ до правової інформації, послуг та ресурсів;
- навчання суддів, адвокатів, працівників судової системи та інших учасників процесу щодо використання цифрових інструментів є важливим елементом успішної цифрової трансформації правової системи;
- важливо враховувати інтереси людей з обмеженими можливостями, забезпечуючи доступність цифрових послуг та ресурсів.

Ці рекомендації спрямовані на те, щоб Україна могла ефективно використовувати цифрові технології для поліпшення правової системи, забезпечення доступу до правосуддя та підвищення прозорості та ефективності у сфері права.

Висновки.

Використання цифрових технологій у судовій системі є важливим напрямком сучасних реформ, які спрямовані на покращення якості надання правосуддя, забезпечення доступності судових послуг та зниження витрат. У цій статті ми розглянули різні аспекти використання цифрових технологій у праві, включаючи:

Електронне ведення документації та судових процесів – впровадження електронного документообігу, автоматизація процесів та електронний доступ до судової інформації сприяє покращенню продуктивності та зменшенню витрат.

Віддалені судові засідання за допомогою використання відеоконференцій та інших засобів зв'язку дозволяє здійснювати судові засідання віддалено, що покращує доступність та зменшує необхідність у фізичній присутності.

Захист конфіденційності та особистих даних є важливим аспектом їх забезпечення під час використання цифрових технологій у судових процесах.

Суди повинні приділяти особливу увагу кібербезпеці та вживати заходів для захисту від кібератак та інших загроз.

Оптимізація робочих процесів, ефективне управління справами та використання електронних систем дозволяють знижувати витрати в судовій системі.

Використання цифрових технологій робить судову систему більш доступною для громадян, забезпечуючи доступ до інформації, віддалене участь та ефективну комунікацію.

Цифровізація права в Україні має потенціал поліпшити доступність та якість правових послуг, забезпечити більшу прозорість і ефективність судової системи, тому вона залишається важливим напрямком реформ для подальшого розвитку правового середовища в країні.

Упровадження нових інструментів цифрової трансформації економіки, окреслених у травні 2023 року, продемонструвало важливість застосування цифрових технологій для подолання вразливостей, спричинених війною та участі бізнес-середовища у відбудові країни.

Загалом, використання цифрових технологій у праві сприяє покращенню судових та юридичних послуг, забезпеченню справедливості та зменшенню адміністративних витрат. Проте важливо приділяти увагу заходам безпеки та захисту даних, а також забезпечувати рівний доступ до судових послуг для всіх громадян. Розвиток цифрових технологій у праві вимагає спільних зусиль судових органів, правозахисних організацій та технологічних партнерів для досягнення кращої судової системи в майбутньому.

Використана література

1. Додаток “Дія”: чим корисна програма під час війни. – (Kashtan Media). URL: <https://kashtan.media/diia> (дата звернення: 18.10.2023).

2. Система Трембіта. URL: <https://trembita.gov.ua> (дата звернення: 02.10.2023).
3. Приймаченко Д.В., Віхляєв М.Ю. Отримання інформації про діяльність суду та доступ до судових рішень як гарантія ефективності громадського контролю за діяльністю суддів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2022/27.pdf (дата звернення: 17.09.2023).
4. e-Curia. CURIA. URL: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/P_78957/en (дата звернення: 17.10.2023).
5. Шуневич К., Кіт Х., Змисла М., Нарок Т., Литвинюк К. Звіт за результатами дослідження. Jurfem. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2021/11/доступ-до-правосуддя-підчас-ковіду-юрфем.pdf> (дата звернення: 17.10.2023).
6. Що потрібно знати про розгляд справи у ZOOM / Сьомий апеляційний адміністративний суд. URL: <https://7aac.gov.ua/shho-potribno-znati-pro-rozglyad-spravi-u-zoom> (дата звернення: 17.10.2023).
7. Брандмауер – що таке брандмауер (файрвол), як працює ця функція? Переваги – ESET. URL: <https://www.eset.com/ua/support/information/entsiklopediya-ugroz/brandmauer> (дата звернення: 17.10.2023).
8. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dubov_Dmytro/Kiberprostir_iak_novyi_vymir_heopolitychnoho_supernytstva.pdf (дата звернення: 20.10.2023).
9. Центр інноваційних технологій “Програма”. CIT PROGRAM. URL: <https://cit-program.com/social-engineering> (дата звернення: 20.10.2023).
10. COVID-19 and the Courts Contents. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld5801/ldselect/ldconst/257/25705.htm> (дата звернення: 20.10.2023).
11. Apply for court records – civil and family cases. URL: <https://www.judiciary.gov.sg/services/civil-family-court-records> (дата звернення: 20.10.2023).
12. Remote Courts: Switzerland. Remote Courts Worldwide. URL: <https://remotecourts.org/country/switzerland.htm> (дата звернення: 20.10.2023).
13. Adoption of Virtual Courts in India / SCC Blog. URL: <https://www.sconline.com/blog/post/2022/01/24/virtual-courts-in-india> (дата звернення: 20.10.2023).
14. Central State Electronic Archives of Ukraine. – (Центральний державний електронний архів України). URL: <https://tsdea.archives.gov.ua/en> (дата звернення: 02.10.2023).
15. Мінцифра взяла участь у засіданні міністрів цифровізації G7. – (Міністерство цифрової трансформації України). URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-vzyala-uchast-u-zasidanni-ministriv-tsifrovizatsii-g7> (дата звернення: 04.10.2023).
16. Україна – одна із 14 країн, які ввійшли до govtech-інкубатору Європейського Союзу Govtech4all. – (Міністерство цифрової трансформації України). URL: <https://thedigital.gov.ua/news/ukraina-odna-iz-14-krain-yaki-vviyshli-do-govtech-inkubatoru-evropeyskogo-soyuzu-govtech4a> II (дата звернення: 04.10.2023).
17. Seeds of Bravery: Європейська інноваційна рада надасть 20 млн. Євро на розвиток інновацій в Україні. – (Міністерство цифрової трансформації України). URL: <https://thedigital.gov.ua/news/seeds-of-bravery-evropeyska-innovatsiyna-rada-nadast-20-mln-evro-na-rozvitok-innovatsiy-v-ukraini> (дата звернення: 04.10.2023).
18. П'ять українських фінтех-стартапів отримують гранти в \$10000 у межах програми Start Path Ukraine. – (Міністерство цифрової трансформації України). URL: <https://thedigital.gov.ua/news/pyat-ukrainskikh-fintekh-startapiv-otrimayut-granti-v-10-000-u-mezhakh-programi-start-path-ukraine> (дата звернення: 04.10.2023).
19. Посилюємо кіберзахист: Уряд ухвалив механізм проведення Bug Bounty. – (Міністерство цифрової трансформації України). URL: <https://thedigital.gov.ua/news/posilyuemo-kiberzakhist-uryad-ukhvaliv-mekhanizm-provedennya-bug-bounty> (дата звернення: 04.10.2023).

~~~~~ * * * ~~~~~